
Bilinç Kanıtı

The Argument from Consciousness

AYKUT ALPER YILMAZ

Social Sciences University of Ankara

Received: 26.09.2020 | Accepted: 10.02.2021

Abstract: The question of what consciousness still remains a mystery. Its mystery stems from the difficulty in understanding how our conscious and subjective experiences -as we experience them- can be material or be produced by material things. In order to be cleansed of this mystery, some claim that these phenomenal qualities of consciousness that are the subject of experience are not real, or at least not as they seem to us, while others insist that they must exist. But when we are told that these experiences actually exist, we find it difficult to return to the original question and understand how they came out of matter and what their relation is to matter. At this point, the defenders of the evidence of consciousness argue that the difficulty in understanding the emergence of consciousness stems from naturalistic assumptions. The reason why we find it difficult to understand the emergence of consciousness and its relation to matter is that we assume that the universe has gone through just material processes and brought about a phenomenon such as consciousness. However, in a universe created by God, a conscious being, consciousness is more likely to arise. In this paper, I will introduce some versions of the argument from consciousness and examine some of the concerns regarding these arguments.

Keywords: Consciousness, the argument from consciousness, God, theism, naturalism.

Giriş

Daniel C. Dennett'in ifadeleriyle "İnsan bilinci, ayakta kalmayı başarmış son gizemdir" (Dennett, 2017: 31). Bilincin son gizem olup olmadığı meselesi tartışmalı olsa da oldukça önemli bir gizem olduğu açıktır. Eğer bilinç, onu deneyimlediğimiz haliyle gerçekten varsa -ki eleyici materyalizm savunucuları onun var olmadığını düşünürler-¹ maddenin onu nasıl meydana getirdiğini anlamak oldukça problemlidir. David J. Chalmers'ın isimlendirmesiyle bu problem, bilincin zor problemi (*the hard problem of consciousness*) olarak literatüre geçmiştir (Chalmers, 1996, 1-3; Weisberg, 2012). Colin McGinn ve Owen Flanagan gibi gizemciler de (*mysterianism*), maddenin bir şekilde bilinci ortaya çıkardığını kabul etmekle birlikte, bilincin maddeden nasıl çıktığını anlamamızın mümkün olmadığını düşünürler (McGinn, 1989: 349). Bu imkânsızlık, bazı gizemcilere göre, bizim insan türü olarak epistemik yetilerimizin zayıflığından kaynaklanırken diğer bazı gizemcilere göre ise tabiatın kendisiyle alakalı bir gizemdir. Yine de gizemciler, biz nasıl olduğunu anlayamasak bile, bilincin maddi gerçeklikten farklı olduğunu ve bir şekilde maddeden çıktığını kabul ederler.

Öte yandan, kimilerine göre, evrende bilincin ortaya çıkışını anlamadaki zorluk, natüralist varsayımlardan kaynaklanmaktadır. Zira bu anlayışlar, evrendeki her fenomenin maddi bir açıklamasının olduğunu ima eder ve böyle bir evrende ise bilincin ortaya çıkışını anlamak oldukça zordur. Oysa natüralizm yerine teistik bir varsayımdan hareket edildiğinde, evrende bilincin ortaya çıkışı bir muamma olmaktan çıkacaktır. Zira bilinçli bir varlık olan Tanrı'nın yarattığı evrende bilincin ortaya çıkışı, tümüyle maddi bir evrende bilincin kendiliğinden ortaya çıkışına kıyasla daha olasıdır.

Bilinç kanıtının (*Argument from Consciousness*) başlangıç noktası da burasıdır. Eğer bilincin ortaya çıkabilmesi için fiziki âlemin ötesinde bir açıklamaya ihtiyaç duyuluyorsa, o halde, fiziksel âlemin ötesinde tabiatüs-

¹ Eleyiciler, bazen bilincin var olduğunu kabul ettiklerini ama onun deneyimlerimizin bize gösterdiğinden çok farklı olduğunu iddia ederler. Bu tür ifadeler kafa karışıklığı oluştursa bile de bir şeyin olduğundan farklı olduğu iddiası, en azından gördüğümüz şeyin olmadığı iddiasını içerir. Bu nedenle, eleyicilerin bu açıklamalarının bilinci yok saymak anlamına geldiği ifade edilebilir (Strawson, 2002).

tü hiçbir şeyin bulunmadığını iddia eden natüralist düşünce yanlış olmalıdır. Zira iddia doğruysa, evrende en azından bir olgunun (bilincin) açıklaması için maddi âlem yeterli değildir. Bu noktadan hareketle bazı teistler, natüralizmin yanlış olduğunu ve bilincin varlığını izah edebilmek için teistik bir açıklamanın gerekli olduğunu savunurlar. En azından teizm, bu düşünürlere göre, bilinci açıklama noktasında natüralizmden daha makul bir bakış açısı sunmaktadır (Moreland, 2008: 35-6).

Bilinç argümanının, Richard Swinburne ve Robert Merrihew Adams gibi felsefeciler tarafından öne sürülmüş diğer bir versiyonu ise zihinsel durumların çokluğundan ve bunların beyinle aralarındaki bağıntıdan (*correlation*) hareketle Tanrı'nın varlığına ulaşır. Argümana göre, beyindeki herhangi bir olayın, zihinsel bir olaya neden olabilmesi için -zihinsel olayların maddeye indirgenemez yani maddeden farklı olduğu düşünüldüğünde- bu ikisi arasında bir bağıntı olduğu anlamına gelmektedir. Ancak zihinsel durumlarımız, sayıca öylesine çoktur ki bunların her birinin nasıl olup da belirli bir fiziksel durumla bağıntısal bir ilişki içerisine girdiğini anlamak oldukça zordur. Çünkü fiziksel süreçlere dair hiçbir nitelik, örneğin, “borsadaki durumu merak etmek, evrenin başlangıcı hakkında düşünmek ve babaannesinin durumu hakkında endişelenmek” gibi zihinsel durumların niçin belirli fiziksel süreçlerle ilişki içinde olduğunu anlamamıza izin vermez. Diğer bir ifadeyle, insanın zihinsel durumlarıyla fiziksel durumları arasında bağıntısal bir ilişki bulunur. Ancak fiziksel süreçler, onların niçin belirli bir zihinsel duruma karşılık geldiğini açıklamak için yeterli gözükmemektedir (McIntosh, 2019: 5-6).

Bu çalışmada ben, öncelikle teizm, natüralizm ve bilinç arasındaki ilişkiye değineceğim. Bilinç fenomeninin bu iki dünya görüşünden (teizm ve natüralizm) hangisiyle daha uyumlu olduğu sorusu üzerinde duracağım. Burada natüralist dünya görüşünden kastım, evrende maddenin öncelikli olduğu ve bilincin de bu maddeye dayalı olarak açıklanması gerektiği şeklindeki iddialar olacak. Bilinci de madde gibi evrenin temel bileşenleri arasında sayan panpsişizm gibi iddiaları ise bu çalışma kapsamında bir kenara bırakacağım.² Daha sonra bilincin varlığının teizmin lehine oldu-

² Ben Page, bilinç kanıtı tartışmalarında genellikle panpsişizmin ihmâl edildiğine dikkat çeker. Ona göre bu ihmâlin sebebi, panpsişizmin geçmişte pek popüler olmasındandır. Ancak bu görüşün yeniden taraftar kazanmaya başlaması, bilinç kanıtı tartışmaları bağla-

ğunu öne süren bilinç kanıtının iki farklı türüne yer vereceğim. Bu argümanları ortaya koyarken amacımın bilinç argümanını eleştirmek veya savunmaktan ziyade argümanı tanıtmak olduğunu belirtmeliyim. Böylelikle bilinç kanıtının farklı versiyonlarının ve bu kanıt hakkındaki temel tartışmaların bir arada görülebileceği bir çalışma ortaya koymayı amaçlamaktayım.

Natüralizm, Teizm ve Bilinç

Metafiziğin en derin sorularından biri “Neden hiçbir şey yok değil de var?” sorusudur (Holt, 2013: 9-10). Bu soruyu bir başka şekilde ifade edersek: “Evren neden yok değil de vardır?” Evrenin niçin var olduğuna ilişkin nihai bir açıklama peşinde olan bu soruya pek çok farklı cevap sunulmaya çalışılmışsa da burada yalnızca ikisinden bahsetmek yeterli olacaktır: teizm ve natüralizm. Teizm, evrenin zati (*personal*) bir Tanrı tarafından var edildiğini iddia ederken, natüralizm ise evrenin -ya da herhangi bir fenomenin- var olmak için tabiat-üstü bir açıklamaya ihtiyacı olmadığını iddia eder. Natüralizmin, özellikle akademik çevrelerde, teizme karşıt olarak benimsenen hâkim paradigmayı yansıttığı söylenebilir. Ayrıca o, nihai bir açıklama sunma peşinde olması sebebiyle, tıpkı bir din gibi evrene ilişkin genel bir bakış açısı sunmaktadır.³

Teistlere göre evrenin nihai açıklaması, maddi âlemin ötesinde ve bilinçli bir varlık olan Tanrı’dır. O, evreni bir plan dâhilinde tasarlamış ve yaratmıştır. Dolayısıyla teistik açıklama, en nihayetinde Tanrı’da son bulur. Bu nedenle, teizmin evrene ilişkin nihai açıklaması zati bir varlık olan Tanrı’dır. Öte yandan, çağdaş felsefedeki yaygın varsayım olan natüralizme göre, bilimsel bir açıklama, maddi âlemin ötesinde (tabiat-üstü) hiçbir şeyin varlığından söz etmemelidir. Evrenin tamamına gelince, natüralistler, onu açıklamak adına başka bir varlığa değil, en fazla, kaba bir olguya (*brute fact*) başvururlar. Bu noktada, Jim Holt’un ifadeleriyle, “ateistler ... genellikle omuzlarını silker ve dünyanın ‘sadece var olduğunu’

mında tartışmaya açılmasının gerekliliğini gündeme getirmektedir (Page, 2020: 351-352). Page’in dikkat çektiği noktayı haklı bulmakla birlikte, çalışmanın kısıtlılığı sebebiyle, burada panteizme dair bir tartışmaya girmeyeceğim.

³ Her ne kadar teizm ve natüralizm arasında bir ara-yol tesis etmeye çalışan teistik-natüralist görüşler de zaman zaman gündeme gelebilse de burada, bilinç kanıtı savunucularının teizm ve natüralizmi iki karşıt pozisyon olarak konumlandırmalarına sadık kalacağım, bk. (Knight, 2013).

söyler” (Holt, 2013: 13). Natüralistlere göre, evrenin bir bütün olarak varlığı hakkındaki açıklama bir kaba olguyla son bulsa da evrenin içerisindeki olgulara dair bilimsel açıklamalar, tabiat kanunlarına dayalı fiziksel açıklamalar olmalıdır. Dolayısıyla evrendeki her şey, natüralist bakış açısına göre, tabiatın sınırları içerisinde yani tabiat-üstü herhangi bir şeye başvurulmadan açıklanmalıdır. Her ne kadar fiziksel âlemin sınırları ve madde- nin ne olduğu meseleleri tartışmalı hususlar olsa da natüralizmin, Tanrı gibi tabiat-üstü varlıklara başvurmayan açıklamaların peşinde olduğunu ifade edebiliriz.

Bilinç kanıtının devreye girdiği nokta tam da burasıdır. Eğer evrende, natüralist paradigmanın açıklama sunamayacağı yani yalnızca fiziksel süreçlere başvurarak açıklanamayacak fenomenler varsa bu durumda farklı bir paradigmanın gerekliliği ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla bilincin veya zihinsel durumların fiziksel süreçlerle açıklanamayacağı ispat edilebilirse, natüralizmin yetersizliği kanıtlanmış olacaktır. Şimdi, bilinç kanıtına geçmeden önce, bu argümanın savunucularının bilinçle ne kastettiklerine kısaca bakalım.

Bilinç kanıtındaki ‘bilinç’ ifadesinin, zihin dünyamızın öznel yönüne vurgu yaptığını ifade edebiliriz. Çağdaş zihin felsefesinde, genellikle, bilincin bu öznel yönüne işaret etmek adına ‘bilincin fenomenal durumları’ veya ‘fenomenal bilinç’ gibi ifadeler kullanılmaktadır. Fenomenal durumlar, deneyime konu olan ‘ham hisler’ (*raw feelings*) yani şeyleri nasıl algıladığımızın öznel hissini ifade eder (O’Connor ve Kimble, 2011: 111). Bu gerekçeyle, elinizdeki çalışma kapsamında bilinç, zihin ya da zihinsel dünya, insanın bu öznel yönüne işaret etmek amacıyla birbirinin yerine kullanılmıştır. Öte yandan fiziksel dünya ise, herkesin gözlemine açık olan, diğer bir ifadeyle üçüncü-şahıs perspektifinden tarif edilebilen nesnel alana işaret eder. İnsanın öznel bir yönünün mevcudiyeti meselesi günümüzde tartışmalı olsa da bilincin varlığını kabul eden realist bir bakış açısından bu öznel yönün ne anlama geldiği üzerinde kısaca duralım.

İnsanın özsel olarak gayri-maddi bir ruh olduğunu ifade eden Richard Swinburne bile beden olmaksızın, diğer bireyler ve evrenle etkileşimde bulunamayan yalnız/izole varlıklar haline geleceğimizi düşünür (Swinburne, 2019: 1). Yani bizler, fiziksel bedenlerimiz sayesinde evrende birtakım değişikliklere yol açar ve ondan etkileniriz (Swinburne, 1998:

104-5, 2010: 80-1). Fakat söz konusu deneyimlerimiz olduğunda ise açıkça dışarıya yansıtığımız fiziksel etkilerden ziyade öznel dünyamız ön plana çıkar. Acılarımız, mutluluklarımız, duygularımız, hayallerimiz ve düşüncelerimiz öznel yaşantımızı oluşturur. Elbette ki öznel yaşantımızı dış dünyaya aksettiren çok sayıda davranışımız mevcuttur ama dış dünyaya yansıtıklarımız kadar yansıtmadıklarımız da bulunur. Örneğin, mutlu olduğumuz bir anda gülücükler saçabiliriz ve diğer insanlar da bizim mutlu olduğumuzu fark edebilirler. Ancak mutlu oluşumuz, yalnızca dış dünyaya aksettirdiğimiz davranıştan ibaret değildir. Mutlu oluşumuzun daha önemli olan kısmı, mutluluğun öznel hissiyatında gizlidir. Yani Thomas Nagel'in meşhur ifade tarzıyla, "öyle olmak nasıl bir şeydir?" sorusunun karşılığı olan ve tarif edilemeyen öznel bir kısım bulunur (Nagel, 2008: 379). Örneğin, doğum gününüzde beklediğiniz ama alamadığınız bir hediyein verdiği hüznü sahip olmanın öznel hissini yaşayabilirsiniz. Ya da bu tür özel günleri umursamayan biri olarak bu durumdan hiç etkilenemeyebilirsiniz. Dışarıdan gözlemleyen bir kimse de sizin ne hissettiğinize ilişkin yorumlar yapabilir ve hatta hislerinize ilişkin doğru bir çıkarımda da bulunabilir. Yine de yaşadığınız tecrübe, dışı aksettirdiğiniz fiziksel davranışınızdan ibaret değildir. Sizin, dışarıdan gözlemin dışında, öznel tecrübeye konu olan bir içsel yaşamınız da mevcuttur. Hatta dışarıya gülücükler saçarken kan ağlamanız ya da üzgünmüş gibi görüldüğünüz bir olaya içten içe seviniyor olmanız da mümkündür.

Öznel ve nesnel yaşantı arasındaki temel farkın, birinci-şahıs ve üçüncü-şahıs perspektiflerimiz arasındaki farka dayandığını ifade edebiliriz. Nagel'in benzetimiyle bu ayrım, üçüncü-şahıs perspektifinden TN (Thomas Nagel) olmak ve birinci-şahıs perspektifinden TN olmak arasındaki temel farka vurgu yapar. Eğer evren, tümüyle üçüncü-şahıs perspektifiyle anlaşılabiliriyorsa, şu durumda TN hakkında her şey, onun gözlemlenebilir özelliklerine (davranışlar ve bedende gerçekleşen fiziksel süreçler gibi) bakılarak anlaşılabilir olmalıdır. Nagel, bu evren anlayışını "merkez-siz görüş" olarak adlandırır (Nagel, 1986: 60-1). Zira böyle bir evrende, TN olmanın öznel hissini yaşayan bir TN olmayacak ve TN tümüyle dışarıdan, üçüncü-şahıs perspektifiyle gözlemlenebilir bir varlık olacaktır. Tecrübeleri de dahil olmak üzere TN hakkındaki her şey, bilimsel olarak ve herkesin anlayabileceği şekilde ifade edilebilir hale gelecektir. Ancak

Nagel, TN'nin, gözlemlenebilir nitelikleri dışında, öznel bir yaşantıya da sahip olduğunu ve bu öznel yaşantının merkezinde de bir benliğin bulunduğunu ifade eder (Nagel, 1986: 54-66). Bu durumu Nasreddin Hoca'nın meşhur damdan düşme hikayesinde de gözlemleyebiliriz. Bir gün damdan düşen NH, etrafını saran kalabalıktan birinin halini sorması üzerine şöyle cevap verir: "Bana damdan düşen birini getirin, halimi ancak o anlar." Çünkü NH'nin etrafını saran kalabalık, hocanın acı dolu kıvranımlarını üçüncü-şahıs perspektifinden izleyebilseler bile, onun öznel acı tecrübesine erişim sağlayamamakta, diğer bir ifadeyle 'NH olmanın nasıl bir şey' olduğunu hissedememektedirler. Bu bağlamda deneyimlerin yalnızca kişiye açık olan bir yönü var gözükmektedir ki Swinburne de bunu "imtiyazlı erişim" olarak adlandırır (Swinburne, 2019: 29-30). Yani diğerleri, sizin acılarınızı davranışlarınıza veya beyninizdeki olaylara bakarak bir şekilde anlayabilse bile sizin, kendi acınızı anlamak için -diğerlerine kapalı olan-doğrudan bir anlama yönteminiz daha bulunmaktadır ki bu da doğrudan deneyimdir.

Bilince dair bu açıklamalar, öznel deneyimlerimize ilişkin oldukça sağduyusal bir bakış açısını yansıtır. Günümüzde bilincin ne olduğu ve maddeyle ilişkisi meselesi oldukça tartışmalı olsa da bu tartışmaların detaylarına burada girmeyeceğim. Yalnızca şunu belirtebilirim ki, bilincin öznelliğine ilişkin yukarıda yaptığım açıklamalar, bilinç kanıtının savunulabilmesi için kritik önem taşırlar. Zira bilinç kanıtının geçerli olabilmesi, öncelikli olarak bir bilincin varlığının kabul edilmesine bağlıdır -ki eleyici materyalizm olarak bilinen görüş, bilincin varlığını reddeder. Zoltan Torey gibi felsefeciler, bilincin zor problemi'ni reddederek onun "ne zor ne de bir problem" olduğunu iddia ederler (Torey, 2019: 145-60). Bilinç diye bir şeyden bahsediyor olsalar bile, onların bununla kastettikleri, öznel hallerden ziyade fiziksel birtakım süreçlerdir -beynin dille ilgili olan nöral bağlantıları gibi. Fakat Nagel ve Swinburne gibi felsefecilere göre, bilincin varlığı kabul edildiği takdirde, onun, bilince dair sezgi ve tecrübelerimizden çok farklı olmaması gerekir. Örneğin, bilincin maddi birtakım olaylardan veya işlevlerden ibaret olduğu gibi indirgemeci ya da öznel durumları açıklamaya dahil etmeyen diğer bilinç kuramları, bilinç kanıtıyla çelişecektir. Zaten bu kuramlar, Nagel ve Swinburne gibi felsefecilere göre, deneyimin en önemli yanı olan öznel kısmı dışarıda bırakmaktadır.

lar. Onlara göre, doğrudan deneyimlerimizin bize sunduğu zihinsel dünyamız da fiziksel dünya kadar gerçek ve görüldüğü gibidir.

Bilincin Varlığından Tanrı'nın Varlığına Bir Argüman: Bilinç Kanıtı

Akılsız varlıkların, evrendeki düzeni ve akıllı varlıkları ortaya çıkaramayacağı şeklindeki düşünce aslında oldukça eskilere dayanır. Tanrı'nın varlığına ilişkin en eski kanıtlardan biri olan tasarım kanıtı, evrendeki düzenin ve akıllı tasarımın, bilinçsiz süreçlerin ürünü olamayacağını öne sürer. Yine benzer bir argüman da insan gibi bilinçli ve karmaşık bir varlığın, amaçsız maddi süreçlerin bir ürünü olamayacağı şeklindedir. Bu tür bir argümanı savunanlardan biri de John Locke'tır. O şöyle der, "Çünkü salt bilgisiz bir maddenin düşünen bir ussal varlık üretmesini kavramak hiçliğin madde yarattığını kavramak kadar zordur" (Locke, 1996: 356). Roy Abraham Varghese, bu kanıtı ve onun natüralizme olan karşıtlığını bir düşünce deneyi etrafında şöyle ifade eder:

Gelin doğrudan deneyimize ilişkin bir düşünce deneyi yapalım. Bir an için önünüzdeki mermer masayı düşünün. Sonsuz zamandan trilyonlarcası geçmiş olsa bile, bu masanın bir anda veya aşamalı olarak bilinçli hale geldiğini, çevresinin farkına vardığını, tıpkı sizin gibi kendi kimliğinin farkına vardığını düşünür müsünüz? Bunun olduğunu veya olabileceğini tasavvur etmek imkansızdır. Madde ve kütle-enerjinin tabiatını anladığınızda, onun, yapısı gereği hiçbir zaman "farkında olamayacağını," "düşünemeyeceğini" ve "ben" diyemeyeceğini anlarsınız. Fakat ateist pozisyona göre evrenin tarihinin bir yerinde akıl almaz ve imkânsız bir şey gerçekleşmiştir. Madde (enerjiyi de dahil ediyorum) bir noktada "canlanmış," sonra bilinçlenmiş, sonra kavramsal düşünmeye yetkin hale gelmiş ve sonunda "ben" demiştir. Fakat masa örneğimize dönersek bunun niçin gülünç olduğunu görürüz. Masa, bilinçli olmakla alakalı hiçbir özelliğe sahip olmadığı gibi, sonsuz zaman verilse bile bu tür nitelikleri "kazanamaz." ... Ve atom-altı düzeyde, masa için geçerli olan her şey, evrendeki diğer tüm maddeler için de geçerlidir (Varghese, 2008: 163-4).

Varghese'in argümanındaki temel basamağın, maddenin düşünce üretemeyeceği olduğu söylenebilir. Buradan hareketle o, bilincin ortaya çıkışının, natüralizmin (onun ifadesiyle ateizm) sınırları içerisinde açıklanamayacağı sonucuna ulaşmaktadır. Zira tümüyle maddi bir evrende bilincin ortaya çıkışı muamma haline gelmektedir (Moreland, 2008: 35-6).

Bu noktada bir natüralist, bilincin varlığını açıklamaya çalışmak yerine onu kaba bir olgu olarak kabul etmek isteyebilir. Chalmers'ın da ifade ettiği gibi: “[B]ilincin, belirli bir fiziksel sürece eşlik ediyor oluşu, sadece fiziksel olguların hikâyesini anlatarak açıklanamayan bir olgudur. Bir anlamda bu eşlik etme, bir kaba olgu olarak kabul edilmelidir” (Chalmers, 1996: 107). Yani bir natüralist, bilincin varlığından hareketle teizmi kabul etmek yerine, onun yalnızca var olduğunu söyleyip açıklamayı burada bitirmek isteyebilir. Bilinç kanıtı savunucuları ise teistik açıklamanın, bu şekilde kaba olguya başvurmaktan daha makul olduğunu düşünürler. İmkânsız olmasa bile, maddi bir evrende bilincin kendi kendine ortaya çıkış ihtimali, onlara göre, Tanrı'nın yarattığı bir evrene nazaran oldukça düşüktür (Page, 2020: 337-53). Bu nedenle güncel bilinç kanıtları, çoğunlukla, natüralist varsayımın bilinci açıklamanın imkânsız olduğunu savunmazlar. Bunun yerine bilincin varlığının natüralizmden ziyade teizme işaret ettiğini iddia ederler. Diğer bir ifadeyle, bilincin varlığı, teistik çerçevenin natüralizme göre daha olası olduğuna işaret etmektedir.

Graham Oppy ise bu kanıtı karşı, teistik cevabın natüralizmden daha iyi bir açıklama sunmadığı şeklinde bir itirazda bulunur. Ona göre, Tanrı'nın ezelden beri var olduğunu söylemek, evrende bilincin nasıl veya niçin var olduğunu anlamak için fazladan bir açıklama sunmamaktadır (Oppy, 2011: 194). McGinn'in de benzer bir itirazda bulunur ve ekler “çünkü Tanrı'nın fiillerinin, zihinleri üretmesi de eşit derecede gizemlidir” (McGinn, 1999: 87-8). Fakat Moreland'e göre bu itiraz, natüralizmin bilimsel açıklama yöntemi göz önünde bulundurulduğunda geçerliliğini yitirmektedir. Zira natüralist bilimin, evrendeki her fenomeni maddeyle açıklama iddiası göz önünde bulundurulduğunda, kaba bir olguya başvurmak, vaat edilen açıklamaya aykırı bir durum oluşturmaktadır. Moreland, bu durumu, J. J. C. Smart'ın ifadelerine başvurarak şöyle dile getirir; “Öyle gözüküyor ki, bilimin ilgilendiği kadarıyla evrendeki hiçbir şey, fiziksel bileşenlerin artarak karmaşıklaşan düzenlenişinden başka bir şey değildir. Yalnızca biri dışında her yerde durum böyledir: bilinç. ... Ben bunun böyle olabileceğine inanmıyorum. Her şey fizik terimleriyle açıklanabilirken ... duyuların istisna olarak dışarıda tutulması bana açıkça inanılmaz gözüküyor” (Smart, 1959: 142). Bu sebeple, evrende sonradan maddenin karmaşıklaşmasına bağlı olarak ortaya çıktığı iddia edilen bilinci, natüralizmin

bir kaba olgu olarak açıklama girişimi, onun temel tezine aykırı gözük-
mektedir (Moreland, 2011: 218). Bilinci istisnai bir durum olarak görüp
onun bir kaba olgu olduğu varsayıldığında, yalnızca bir vakayı açıklamak
adına, genel teoriye (natüralizm) aykırı bir yöntem izlenmiş olacaktır. Bu
ise mantıkta *ad hoc*⁴ olarak adlandırılan, teorinin/savın açıklamakta güçlük
çektığı durumlarda, sırf durumu kurtarmak adına ana teze uygun olmayan
cevap geliştirme hatasına düşmek olacaktır. Buradan hareketle Moreland,
teistik açıklamanın, bilinci açıklama açısından natüralizme göre daha
yetkin olduğunu ifade etmektedir (Moreland, 2011: 223-4).

Bilinç kanıtına bir diğer itiraz ise bilincin fiziksel süreçlerle açıkla-
namaz olduğu iddiasına yöneliktir. Belki de bilimin ilerlemesiyle birlikte,
bilinç de açıklığa kavuşacaktır. Tıpkı geçmişte de açıklanamayacağı düşü-
nülmuş ama daha sonra açıklığa kavuşmuş pek çok fenomen gibi. Yakın
geçmişten bir örnek vermek gerekirse, bir zamanlar canlılık da bir gizem
olarak görülmüş ve bunun maddi süreçlerle açıklanmasının imkânsız oldu-
ğu düşünülmüştür. Fakat daha sonrasında, canlılığın aslında o kadar da
gizemli bir şey olmadığı anlaşılmıştır. Pekâlâ, aynı durumun bilinç için de
geçerli olmayacağını nasıl bilebiliriz?

Chalmers'ın bu soruya cevabı, yaşam analogisinin bilince uygulanama-
yacağı şeklindedir. Zira yaşam, öznel deneyimlere başvurmadan, fiziksel
olarak ve üçüncü-şahıs perspektifinden açıklanabilecek bir fenomendir.
Diğer taraftan bilinç ise, üçüncü şahıs perspektifinden gözlemlenebilir
verilerin ötesinde, birinci-şahsın öznel perspektifini de kapsamaktadır
(Chalmers, 2017: 54-5). Dolayısıyla yaşam faaliyetini açıklamak için öznel
deneyimlerden bahsetmek gerekmez. Oysa zihinsel yaşantıların kapsamlı
bir izahını nesnel bir yolla (üçüncü-bakış perspektifinden) yapmak müm-
kün değildir. Acılarımızı, mutluluklarımızı, arzularımızı ve diğer zihinsel
hallerimizi, bazen davranışlarımız aracılığıyla dışarıya yansıtıyor olsak da
onların önemli bir kısmı öznedir. Dolayısıyla, Chalmers'a göre, bilinci
açıklamak için üçüncü-şahıs perspektifi yetersizdir. Bu nedenle gelecekte
de üçüncü-şahıs perspektifine dayalı bir bilim anlayışının bilinci açıklama-
sı beklenmemelidir. Şimdi bilinç kanıtının daha güncel ve farklı bir versi-
yonuna değinebiliriz.

⁴ Latince "bunun için" ya da "bu durum için" anlamına gelen, bir teorinin açıklayamadığı
duruma özel olarak farklı bir argüman geliştirme hatasıdır.

Swinburne ve Adams'ın Bilinç Kanıtları

Bilincin zor probleminin, zihnin maddeden nasıl çıktığı olduğunu ifade etmiştik. Bilincin bir de kolay problemi bulunur -yine Chalmers'ın isimlendirmesiyle. Kolay problem, madde ve zihin arasındaki etkileşimlerin tespitine odaklanır -örn. beynin hangi kısımlarının hangi zihinsel yetilerle ilgili olduğunun tespiti gibi (Chalmers, 2010: xvi). Bu problemin “kolay” olarak nitelendirilmesi, “zor probleme” kıyasla kolay gözükmesindedir (Chalmers, 1996: 1-3, 2010: 6-7). Zira kolay problemi çözmek için nasıl çalışmalar yürütmek gerektiğine ilişkin ipuçlarına sahip olsak da zor problemin nasıl çözüleceğine ilişkin bir fikrimiz dahi yoktur. Diğer bir ifadeyle, nörobilimin standart metotları, “kolay problem” üzerinde yani beynin işlevlerini açıklama noktasında oldukça başarılı olsa da işlevlerin açıklanması, bu işlevlere niçin bir deneyimin eşlik ettiği sorusunu cevaplamaz (Chalmers, 2010: 8-16; Weisberg, 2012).

Çağdaş beyin araştırmalarının önemli bir bölümü, zihinsel durumların beyindeki karşılıklarını keşfetme çabasını içerir. Hangi beyin olayının hangi zihin olayı ile eşleşmesi gerektiğini belirten bu bağıntılara psiko-fiziksel bağıntılar diyebiliriz. Örneğin, yeşil algısı veya yeşil deneyimini düşünmeye karşılık gelen bir beyin olayı varsayalım. Kişi yeşili deneyimlediği her durumda, onun beyinde benzer olayların gerçekleştiğini farz edersek, söz konusu düşünce olayı ile bu beyin olayı arasında bir bağıntıdan (*correlation*) bahsedilebilir.

Bilinç kanıtının şimdi ele alacağımız versiyonu, bilincin nasıl ortaya çıktığından ziyade, bu psiko-fiziksel bağıntılara odaklanır. Bilimin, bu bağıntıları keşfetme konusunda oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Ancak aradaki bağıntıların keşfi, bu bağıntıların niçin var olduğuna ilişkin bir açıklama sunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, beyindeki bir olayın, niçin kişinin sarı yerine yeşil deneyimine yol açtığının açıklaması nedir?

Bir sarı renginin yeşilden hangi açılardan farklı olduğunu hızlı bir tahayyül sayesinde kolayca anlayabilsek bile beyne baktığımızda böyle bir ayrımı gözlemlemek pek de mümkün değildir. Zira yeşil ve sarı arasındaki niteliksel farklara beyin hücreleri arasında rastlayamayız. Yeşil deneyimini ortaya çıkaran nöronlar, sarı deneyimine yol açan nöronlardan farklı bir renge veya farklı bir kokuya da sahip değildir. Ya da şiddetli bir acı dene-

yimine yol açan nöronlar, hafif ağırlara sebep olan nöronlardan daha ağır değildir. Çocukluğunuza dair yaşadığımız bir olayı hatırladığınızda içinize dolan sevinç veya hüzne karşılık gelen fiziksel durumlara ne kadar dikkatli bakarsanız bakın, anılarınızı ya da hüznlerinizi orada gözlemleyemezsiniz. Bu durumda, yalnızca nöronlara bakarak, bunların ne tür bir deneyime veya düşünceye yol açacağını kestirmek pek de mümkün gözükmemeye başlar (Adams, 1987: 257-8). Zira zihinsel durumlar farklar deneyimle ayırt edilebildiği halde beyin durumlarının aynı açıklıkta birbirinden nitelikler olarak ayrıştırılması oldukça zordur. Şimdi bu zorluğu biraz daha açıklamaya çalışalım.

Fiziksel süreçler, zihinsel süreçleri anlamak için neden ipucu vermezler? Buradaki zorluğu anlamak adına, ilk olarak zihinsel durumlarımızı ele alalım. Zihin dünyamızı oluşturan duygular, düşünceler, hisler, hayaller ve arzular gibi pek çok zihinsel haller, birbirinden çok farklı şekillerde tezahür eder. Deneyimler birbirinden tür olarak farklılaşabildiği gibi yoğunluk ve şiddet derecesiyle de farklılaşırlar. Bazı hisler yoğun bir şekilde yaşanırken, bazıları hissedilmez bile. Yoğun bir kahve kokusunu içimize çektiğimiz gibi aceleye getirdiğimiz bir öğünün tadını alamadığımızı da fark edebiliriz. Bazı fikir ve inançların kimileri için hayati derecede önemli olurken, aynı inanç bir başkasının umurunda olmayabilir. Aynı zamanda zihinsel durumlar, birbirleriyle sürekli olarak bağlar kurmaya meyyalıdır. Bir parfüm kokusunu bazı insanlarla özdeşleştirebildiğimiz gibi farklı inanç ve bilgiler arasında da sürekli bağlar kurarız. Kurduğumuz bu bağlar sayesinde yeni çıkarımlar yapar hatta yeni bilgilere ulaşırız. Bir arkadaşınızın önemli bir toplantı için şehir dışına gittiğini öğrendiğinizde onun meşgul olduğu veya toplantı esnasında telefona cevap veremeyeceği gibi çıkarımlar da yapabilirsiniz. Ayrıca zihinsel durumlarımız arasında mantıksal ve rasyonel ilişkiler bulunduğundan bahsedebilirsiniz. Fakat fiziksel durumlar hakkında aynı tür ilişkilerden bahsetmek oldukça zordur. Bir madde, diğer bir maddeye duygusal olarak bağlanmadığı gibi, aralarında mantıksal bir ilişkiden bahsetmek de mümkün değildir. Maddeler arasındaki etkileşimlerle zihinsel durumlar arasındaki etkileşimler birbirinden oldukça farklıdır. Hal böyle olunca, belirli fiziksel olayların niçin bazı zihinsel durumları ortaya çıkardığını anlamak güçleşir. Zira fiziksel durumlar arasında, zihinsel durumların öznel karakterini yansıtan bir özellik

bulmak mümkün gözükmemektedir. O halde niçin x fiziksel durumu, z zihinsel hallerini ortaya çıkarmaktadır? Swinburne'e göre, bu tür sorulara natüralizmin sunabileceği makul bir cevap bulunmamaktadır. Swinburne bu argümanını şöyle ifade etmektedir:

Beynin hangi durumda 'bugün Cuma' düşüncesini ve hangi durumda 'Rusya büyük bir ülke' düşüncesini ortaya çıkardığını bilim insanları keşfedecektir. Fakat bu türden sayısız nedensel⁵ bağıntının (*correlation*) keşfi, bilimsel bir teorinin keşfi olmayacaktır. Bilimsel bir teori için, neden belirli türden beyin olaylarının belirli türden zihinsel olayları ortaya çıkardığına -niçin bu beyin olayı şu düşüncüyü ve o beyin olayı da bu düşüncüyü ortaya çıkarır- işaret eden daha genel kanunlara ihtiyaç vardır. Böyle bir teorinin olabileceğini sanmıyorum. Gerekçem ise şöyle: Fiziksel olaylar birbirlerinden yalnızca ölçülebilen parametrelerle ayrışır -konum, hız, kütle, dönüş (*spin*) gibi. Zihinsel olaylarsa birbirlerinden niceliksel olmayan sayısız yolla ayrışır. Kırmızı imgesiyle mavi imgesi arasında ölçülebilir bir farklılık yoktur ama elbette ki onların nedenleri arasında ölçülebilir farklılıklar mevcuttur. "Bugün Cuma" düşüncesiyle "Rusya büyük bir ülke" düşüncesi arasında da ölçülebilir bir fark yoktur. Ama bilimsel bir teoriye sahip olabilmek için belirli bir farklılaşmanın diğer bir farklılaşma nasıl sebep olduğunu belirleyen genel işlevsel kanunlar gerekir; bu da ancak farklılaşmalar, ölçülebilir farklılaşmalarla mümkün olur -diğer türlü yalnızca elimizde farklı nedensel bağlar koleksiyonuyla kalakalırız (Swinburne, 2006).

Görüldüğü üzere Swinburne, bilimin zihin-beden arasındaki bağıntıları keşfetme noktasında bir sorunla karşılaşmayacağını düşünür. Ancak Swinburne'e göre bilimsel açıklamalar, bu bağıntıların niçin bu şekilde olduğunu açıklayamaz (Swinburne, 2010: 80). Swinburne'ün ifadeleriyle, "en fazla, arada bağların olduğunu keşfedebiliriz, niçin var olduklarını değil" (Swinburne, 2004: 205). David Papineau'nun da belirttiği üzere, bilincin niçin belirli fiziksel süreçler sonucunda açığa çıktığına "öyle gözüküyor ki 'fizikalist bilinç teorileri' bir cevap temin edemez" (Papineau,

⁵ Swinburne ve Adams, argümanı 'nedensellik' üzerinden kurgulasa da daha yakın bir zamanda bu argümana ilişkin eserlerini kaleme alan Timothy O'Connor ve Kevin Kimble gibi düşünürler, nedensellik yerine 'bağıntı/korelasyon' kavramını kullanmışlardır. Bunun sebebi yakın zamanda nedensellik ve bağıntı arasındaki farkın tekrar gündeme gelmesi ve aralarındaki ayrıma ilişkin bazı tartışmalar ve 'bağıntı' ifadesinin daha kapsayıcı olmasıdır. Burada detayına giremeyecek olmakla birlikte, O'Connor ve Kimble'in terminolojisini tercih edeceğim. (O'Connor ve Kimble, 2011)

1993: 119). Ona göre fizikalistler, böyle bir açıklama ihtiyacı karşısında, iki farklı türden nitelik olduğunu reddederek, zihinsel niteliklerin aslında fiziksel niteliklerin ötesinde bir şey olmadığını kabul etmelidir (Papineau, 1993: 115-20). Fakat böyle bir tutum, zihinsel niteliklerin gerçekliklerini kabul eden nitelik ikicilerine göre, deneyimlerimizin en önemli yanı olarak gözüken öznel yaşantıyı dışlamaktadır (Moreland, 2009: 340). Zira öznel deneyimler, yalnızca, bir organizmanın belirli koşullardaki belirli davranışlarından ibaret değildir. O, daha ziyade, bu tür davranışlara (genellikle) eşlik eden duygu ve düşünce gibi zihinsel hallerimizle alakalıdır. Yalnızca beyin/bedendeki birtakım faaliyetlere veya organizma içinde ve dışındaki etkileşimlere ilişkin açıklamalarla yetinmek, öznenin öznel deneyimini dışarıda bırakacaktır (Moreland, 2008: 38-40).

Pekâlâ, aradaki bağıntıyı ilişkisini natüralizmin açıklayamıyor oluşu, teizmin bunları açıklama noktasında daha başarılı olduğunu gösterir mi? Oppy de bu soruyu sorarak, teizmin de açıklama konusunda natüralizmden iyi olmadığını ifade eder (Oppy, 2011: 194). Belki de zihin-beyin arasındaki bağıntıların niçin bu şekilde (her nasılsa öyle) olduğu da kaba bir olgu olarak kabul edilmelidir. Yani onlar, her nasılsa öyle kabul edilmeli ve daha fazla açıklanmaya çalışılmamalıdır. Örneğin, “x beyin durumunun,” “z zihinsel durumunu” ortaya çıkarıyor oluşu, basitçe kabul edilmeli ve Tanrı gibi açıklamaların peşinde olunmamalıdır.

Fakat bu natüralist karşı atak, Swinburne’e göre, natüralist bakış açısının güvenilirliğini sarsacaktır. Zira bir teorinin güvenilirliği, onun açıklama gücündeki başarısına bağlıdır. Oysa zihin-beyin arasındaki psiko-fiziksel yasaları birer kaba olgu olarak kabul etmek, açıklama görevini savsaklamak anlamına gelecektir. Özellikle de zihinsel durumların nedenli çok olduğu düşünüldüğünde, bunların her biri için, neden belirli fiziksel olaylar sonucunda ortaya çıktıkları sorulabilir. Her bir zihinsel durum için, onun belirli bir fiziksel durumla eşleşimini bir “kaba olgu” olarak görmek, psiko-fiziksel bağıntıların sayısı kadar çok sayıda açıklanamayan olguların mevcudiyetini kabul etmek anlamına gelecektir. Fakat bu durum, natüralizmin açıklayıcı gücünü yitirmesine sebebiyet verecektir. Çünkü çok sayıda olguyu açıklamak yerine yalnızca “bu böyledir ve böyle kabul edilmesi gerekir” şeklinde kaba olgu olarak kabul etmek, bir teorinin açıklayıcı gücünün zayıflığına işaret eder.

Elbette ki yalnızca natüralizmin açıklama noktasındaki başarısızlığı teizmin doğru olduğu anlamına gelmez. Bu sebeple, bilinç kanıtını savunan teistler, teizmin açıklama noktasında natüralizmden daha avantajlı olduğunu iddia ederler. Onlara göre, fiziksel olaylar ve zihinsel durumlar arasındaki bağın, zati bir Tanrı tarafından kurulmuş olması daha muhtemeldir. Çünkü zati olmayan bilinçsiz süreçlerin bilinçli deneyimler ve fiziksel durumlar arasında yasaların kurulmasına sebebiyet vermesi beklenemese bile, zati bir Tanrı'nın bunu yapması için bir engel yoktur. Hatta Tanrı'nın, bilinçli varlıklar yaratmak ve onların bilinç halleriyle fiziksel durumlar arasında belirli bağıntılar kurmak için gerekçeleri olabilir -örneğin, insanın iradi eylemlerde bulunabilmesi için zihin-beden etkileşiminin doğru kurulması gerekiyor olabilir ve Tanrı da özgürce ahlaki eylemlerde bulunabilme fırsatını insanlara sunmak adına bu psiko-fiziksel yasaları düzenlemiş olabilir (Swinburne, 2004, 209-210). Örneğin, O'Connor'a göre, Tanrı varsa, onun bilinçsiz varlıklarla dolu bir evren yerine akıllı varlıkların olduğu bir evreni tercih etmesi daha olasıdır (O'Connor ve Kimble, 2011: 133).

Kısaca toparlarsak, bilinç kanıtı, bilincin deneyimlediğimiz haliyle gerçek olduğu kabul edildiği takdirde, onun natüralist bir perspektiften açıklanamayacağını ya da en azından teistik bir perspektiften daha kolay açıklanabileceğini iddia eder. Burada iki farklı türden bilinç kanıtını gördük. Bunlardan ilki, maddi nesnelere ne kadar farklı şekillerde bir araya getirirsek getirelim, bilinçli bir dünyayı ortaya çıkaramayacağımızı iddiasını taşımaktadır. Ancak Tanrı'nın var olması halinde bilincin varlığı daha kolay bir şekilde açıklanabilecektir. J. P. Moreland'ın ifadeleriyle:

Eğer maddeyle başlarsan, onu ne kadar eğip büksen de elde edeceğin şey yine madde olacaktır. Böyle bir tabloda bilinç veya zihne ne yer vardır ne de ihtiyaç. Fakat eğer Tanrı ile başlarsan, o zaman temel gerçeklik Zihin olur (madde değil) ve onun kozmik tarih içerisinde ortaya çıkışı, bilimsel natüralist için olduğu şekilde bir ontolojik problem olmaktan çıkar (Moreland, 2014: 76).

Bilinç hakkındaki diğer kanıt ise, zihinsel durumlar ve fiziksel durumlar arasındaki etkileşime odaklanır. Bilindiği üzere, beyinde gerçekleşen belirli birtakım fiziksel olaylar, belirli bazı zihinsel olaylara neden olur. Etkileşimdeki bu süreklilik, zihin-beyin/beden arasında bağıntıların/korelasyonların olduğunu göstermektedir. Ancak natüralizm doğruysa,

bu yasaların niçin var olduğunu anlamak oldukça güçleşir. Zira fiziksel durumlar içerisinde, zihinsel olayları anlamamızı sağlayacak ilişkiler ve nitelikler bulunmamaktadır. Bu yasaların yalnızca var olduğunu söylemek ise, zihinsel durumların sayısı kadar açıklanamaz yasanın mevcut olduğu anlamına gelecektir. Eğer teizm doğruysa, bu yasaları koyanın Tanrı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak natüralizm doğruysa, bu durum, trilyonlarca açıklanamaz tabiat-yasasının varlığı anlamına gelir. Yani her bir zihinsel durum ve fiziksel durum arasındaki etkileşim için bir tabiat yasası bulunur ve bu yasanın niçin var olduğunun hiçbir açıklaması yoktur -“o yalnızca vardır” demekten başka açıklama yapılamaz.

Sonuç Yerine: Bilimsel Açıklamalar ve Teistik Argümanlar

Bilinç kanıtı, doğru olması halinde, yalnızca Tanrı'nın varlığını değil, aynı zamanda zati bir Tanrı'nın varlığını da kanıtlamış olur. Zira argümana göre bilincin veya bilince ilişkin bazı olguların açıklanması için zati bir açıklama gereklidir. Zati açıklamanın (*personal explanation*) varlığı ise zati bir varlığın mevcudiyetine işaret eder.

Ancak daha önce de belirtildiği üzere bilinç kanıtı, günümüzde oldukça tartışmalı bir konu olan bilinç meselesi üzerine inşa edilmektedir. Yine de bilincin apaçık bir gerçeklik olduğunu düşünenler açısından bu bir problem teşkil etmeyecektir. Zira bilinç, onlara göre, her günkü tecrübelerimizin bize dayattığı bir hakikattir (Strawson, 2002). Hatta deneyimin, öznel yönünü çıkardığınızda veya başka bir şeye indirgediğinizde ya da en azından bize görüldüğü gibi olmadığını (aslında farklı bir şey olduğunu) ifade ettiğinizde, deneyimin olmazsa olmaz bir niteliğini ortadan kaldırmış olursunuz. Onlara göre, zihinsel dünya, fiziksel dünyaya indirgenemeyen temel bir hakikat olarak kabul edilmelidir. Bilinçli tecrübe, Chalmers'ın ifadesiyle “fazladan bir muhteva (*ingredient*)” gerektirir ki bu da deneyimin kendisidir. Yani deneyim, evrenin temel nitelikleri arasındadır (Chalmers, 2010: 17-8).

Yine de bilinç gibi, bilimin ve felsefenin tartışmalı mevzuları üzerine bina edilen argümanlar, bazı endişeleri beraberinde getirmektedir. Bilinç kanıtının savunucularından Adams'ın belirttiği üzere, teistleri de kapsayan bu endişelerin kaynağı, modern bilimlerin tabiatı açıklamadaki başarısızdır. Buradan hareketle pek çok kimse, bilimsel açıklamaların “boş” bıraktığı

kısımların da bilimdeki ilerleme sayesinde doldurulacağını düşünmeye meyyaldir. Bilimsel açıklamaların henüz dolduramadığı bu “boşluk”lar üzerine inşa edilen teistik iddialar ise, gün gelecek yerini bilimsel açıklamalara bırakacaktır. Bilimin boş bıraktığı yerlere inşa edilen bu teistik tezler, “boşlukların tanrısı” (*god of the gaps*) şeklinde isimlendirilir ve bir hata olarak değerlendirilir. Adams, bu endişelerin bilinç kanıtı gibi argümanlara en başından bir ‘önyargı’ ile yaklaşmaya neden olduğunu belirtir (Adams, 1987: 251). Daniel Lim gibi felsefeciler de bu bağlamda, bilinç kanıtını, özünde bir boşlukların tanrısı argümanı olmakla itham eder (Lim, 2011: 440).

Adams ve Moreland ise bilinç kanıtının, boşlukların tanrısı hatasına düşmediğini, zira onun, natüralist bilim anlayışının sınırlarına ilişkin bir değerlendirme olduğunu ifade eder. Onlara göre natüralizmin bilinci açıklaması olası değildir. Çünkü natüralist bilimin geometrik ve matematiksel açıklama tarzı, öznel deneyimle fiziksel durumlar arasındaki bağıntıları açıklamak için elverişli bir zemin değildir. Bu nedenle natüralist bilim, bu bağıntıların en fazla *kaba olgular* olduğunu söylemekle yetinebilir. Kaba olguların kendileri ise bilimsel açıklamaların -hatta herhangi bir açıklamanın- konusu değildir. Bilinç kanıtı, bilimsel araştırmaların bu sınır noktasında bir yargıda bulunur. Argümana göre, öznel deneyimlerle fiziksel durumlar arasındaki bağıntıların, kaba olgular olduğunu söylemekle yetinmek yerine, bunların zati bir varlık tarafından kurulduğunu söylemek daha makul olacaktır. Diğer bir ifadeyle bilimsel yani tabiat-kanunlarına dayalı açıklamaları bulunmayan bu bağıntıların, zati bir açıklamaya başvuru olarak izah edilmesi daha makuldür (Adams, 1987: 251-2; Moreland, 2012: 247).

Sonuç olarak, bilinç argümanı, bilimin açıklaması beklenen bir husustan ziyade -en azından bilinç hakkındaki bir teoriye göre- onun daha fazla açıklanamaz bir gerçeklik olarak kabul edildiği bir noktadan hareket eder. Tıpkı evrenin niçin var olduğu sorusuna verilen “onun kaba bir olgu olduğu” şeklindeki cevapta olduğu gibi bilincin temel bir gerçeklik olduğu varsayılırsa, ortaya şöyle bir soru daha çıkmaktadır: Çok sayıda bilinç durumunun varlığı göz önünde bulundurulduğunda, onların hangi fiziksel süreçlerle niçin ilişki kurduğunu belirleyen şey nedir? Örneğin, fiziksel “x durumu”nun, sürekli olarak “mavi görsel deneyimi”ne yol açtığı gözlemle-

niyorsa, bu durum, söz konusu fiziksel ve zihinsel durum arasında bir bağıntının bulunduğu anlamına gelecektir. Zihinsel ve fiziksel durumların sayılarındaki çokluk göz önünde bulundurulduğunda, psiko-fiziksel bağıntıların da ne kadar çok olabileceği tahmin edilebilir. Pekâlâ, bu yasalar niçin vardır ve nasıl kurulmuştur? Bu noktada iki farklı cevap düşünülebilir. Bunlardan birincisi tıpkı “evren neden var?” sorusuna verilen “onun kaba bir olgu olduğu” şeklindeki cevapta olduğu gibi, bu yasaların kaba olgu olarak var olduklarını söylemektir. Ancak böyle bir cevap, çok sayıda kaba olgunun kabul edilmesiyle sonuçlanacaktır. İkincisi ise zati bir açıklamaya başvurarak, psiko-fiziksel yasaların, Tanrı gibi bilinçli bir varlık tarafından var kılındığını kabul etmektir. Bilinç kanıtını savunanlara göre, ikinci açıklamanın, bilinci ve zihin-beyin etkileşimini açıklama noktasında önemli bazı avantajları bulunmaktadır. Bunlardan ilki, zihin ve madde arasındaki bağıntıların, bilinçli ve zati bir varlık olan Tanrı tarafından kurgulandığını varsaymak, onların yalnızca öyle olduğunu ifade etmekten daha kolaydır. En azından bilinçli olaylar söz konusu olunca, zati bir açıklama daha makul durmaktadır. İkinci açıklamanın diğer bir avantajı ise, her bir psiko-fiziksel bağıntının daha fazla açıklanamaz hakikatler olduğunu öne sürerek sayısız kaba olgu ortaya atmak yerine, bunların varlığını Tanrı’ya referansla açıklamak daha basit bir açıklama sunacaktır. Açıklamanın basitliği de bir teorinin meziyetlerindedir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, bilinç kanıtının, bilimin açıklaması beklenen bir husustan ziyade, kaba bir olgu olarak kabul edilen bir fenomen üzerine inşa edildiğidir -en azından Chalmers veya Nagel’in görüşlerinde olduğu gibi bilinç temel bir hakikat olarak kabul edildiği takdirde böyledir. Dolayısıyla, eğer bilinç, gerçekten de evrenin temel (*fundamental*) niteliklerinden biri ise, bilinç kanıtı “boşlukların tanrısı” hatasına düşmeyecektir.

Bilinç kanıtının düğüm noktasının, bilincin veya bilince dair bazı olguların gerçekten de daha fazla açıklanamaz bir hakikat olarak kabul edilmesi gerektiği iddiası olduğu söylenebilir. Amacım bilinç hakkındaki tartışmalara girmek olmadığından, bilinç kanıtının iddialarını burada vermekle yetindim. Yine de okuyucu, bilinç hakkındaki kendi kanaatlerine göre bu kanıtın işlerliğini sorgulayabilir.

Kaynaklar

- Adams, R. M. (1987). Flavors, Colors, and God. *The Virtue of Faith and Other Essays in Philosophical Theology*. (Ed. R. M. Adams). Oxford: Oxford University Press, 243-62.
- Chalmers, D. (1996). *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. Oxford University Press.
- Chalmers, D. (2010). *The Character of Consciousness*. New York: Oxford University Press.
- Chalmers, D. (2017). David Chalmers, *Bilinç Üzerine Konuşmalar* (Ed. S. Blackmore). İstanbul: Küre Yayınları, 51-67
- Dennett, D. C. (2017). *Bilinç Açıklanıyor*. (Çev. Sibel Kibar). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Holt, J. (2013). *Dünya Neden Var?* (Çev. E. Kılıç). İstanbul: Aylak Kitap.
- Knight, C. C. (2013). Theistic Naturalism. *Encyclopedia of Sciences and Religions* (Ed. R. A.L.C. ve O. L.). Dordrecht: Springer, 2240-2243.
- Lim, D. (2011). Zombies, Epiphenomenalism, and Personal Explanations: A Tension in Moreland's Argument from Consciousness. *European Journal for Philosophy of Religion*, 3 (2), 439-450.
- Locke, J. (1996). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. (Çev. V. Hacıkadiroğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- McGinn, C. (1989). Can We Solve the Mind-Body Problem? *Mind Association*, 98 (391), 349-66.
- McGinn, C. (1999). *The Mysterious Flame : Conscious Minds in a Material World*. New York: Basic Books.
- McIntosh, C. A. (2019). Nontraditional Arguments for Theism. *Philosophy Compass*, 14 (5), 1-14.
- Moreland, J. P. (2008). *Consciousness and the Existence of God*. New York, NY: Routledge.
- Moreland, J. P. (2009). The Argument from Consciousness. *The Blackwell Companion to Natural Theology*. (Ed. W. L. Craig ve J. P. Moreland). West Sussex, UK: Wiley-Blackwell, 292-343
- Moreland, J. P. (2011). Oppy On The Argument From Consciousness: A

- Rejoinder. *European Journal for Philosophy of Religion*, 3, 213-226.
- Moreland, J. P. (2012). God and the Argument from Consciousness: A Response to Lim. *European Journal for Philosophy of Religion*, 4 (1), 243-251.
- Moreland, J. P. (2014). *The Soul: How We Know It's Real and Why It Matters*. Chicago: Moody Publishers.
- Nagel, T. (1986). *The View from Nowhere*. Oxford: Oxford University Press.
- Nagel, T. (2008). Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir? *Aklın Gözü* (Ed. D. C. Dennett ve D. R. Hofstadter). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 377-90
- O'Connor, T. ve Kimble, K. (2011). The Argument from Consciousness Revisited. *Oxford Studies in Philosophy of Religion*. (Ed. J. L. Kvanvig). New York: Oxford University Press, 3, 110-142.
- Oppy, G. (2011). Critical Notice of J. P. Moreland's Consciousness and the Existence of God. *European Journal for Philosophy of Religion*, 3, 193-212.
- Page, B. (2020). Arguing to Theism from Consciousness. *Faith and Philosophy*, 37 (3), 336-362.
- Papineau, D. (1993). *Philosophical Naturalism*. Oxford, UK: Blackwell Publishers.
- Smart, J. J. C. (1959). Sensations and Brain Processes. *Philosophical Review*, 68 (2), 141-156.
- Strawson, G. (2002). The Consciousness Deniers. *The New York Daily*. Erişim: 11.12.2018. <https://www.nybooks.com/daily/2018/03/13/the-consciousness-deniers>.
- Swinburne, R. (1998). *Providence and the Problem of Evil*. New York: Oxford University Press.
- Swinburne, R. (2004). *The Existence of God* (Rev.). Oxford, NY: Oxford Clarendon Press.
- Swinburne, R. (2006). On Mind-Body Dualism. *Interview with Science and Religion News*. Erişim: 03.03.2020. http://users.ox.ac.uk/~orie0087/pdf_files/General%20untechnical%20papers/Mind-Body%20Dualism.pdf.
- Swinburne, R. (2010). *Is There a God?* (Rev.). Oxford, NY: Oxford University Press.
- Swinburne, R. (2019). *Are We Bodies or Souls*. New York: Oxford University Press.

- Torey, Z. L. (2019). *Bilinçli Zihin*. (Çev. A. Bucak). İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Varghese, R. A. (2008). The “New Atheism”: A Critical Appraisal of Dawkins, Dennett, Wolpert, Harris, and Stenger. *There is a God: How the World's Most Notorious Atheist Changed His Mind*. (Ed. A. Flew). New York, NY: HarperOne, 161-185
- Weisberg, J. (2012). The Hard Problem of Consciousness. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Erişim: 12.03.2020. <https://www.iep.utm.edu/hard-con>.

Öz: Bilincin ne olduğu meselesi hala gizemini korumaktadır. Onun gizemi, bilinçli ve öznel deneyimlerimizin -onları deneyimlediğimiz haliyle- nasıl olup da maddi şeyler olabileceğini veya maddi şeyler tarafından üretilebileceğini anlamadaki zorluktan kaynaklanır. Bu gizemden arınabilmek adına kimileri, bilincin deneyime konu olan bu fenomenal niteliklerinin gerçek olmadıklarını veya en azından bize görüldüğü gibi olmadıklarını iddia ederken, diğer bazıları ise bunların var olması gerektiğinde ısrar eder. Fakat bu deneyimlerin gerçekten var olduğu kabul edildiğinde, baştaki soruya dönerek, bunların maddeden nasıl çıktığını ve maddeyle ilişkisinin ne olduğunu anlamakta zorlanırsınız. Bilincin ortaya çıkışını ve maddeyle ilişkisini anlamakta zorlanmamızın nedeni, maddi evrenin, tümüyle maddi süreçler sonucunda bilinç gibi bir fenomeni ortaya çıkardığını varsaymamızdır. Oysa bilinçli bir varlık olan Tanrı'nın yarattığı bir evrende, bilincin ortaya çıkması daha olasıdır. Bu çalışmada, bilinç kanıtının bazı versiyonlarını tanıtacağım ve bu kanıtla ilişkin bazı endişeleri inceleyeceğim.

Anahtar Kelimeler: Bilinç, bilinç kanıtı, Tanrı, teizm, naturalizm.

